Οι οικονομικές κρίσεις είναι χαρακτηριστικό και ενδημικό φαινόμενο για όλες τις χώρες που οικοδόμησαν καπιταλιστικές δομές, όπως η Βρετανία, ή ενσωματώθηκαν βίαια σ' αυτές, όπως η Ελλάδα, η Αργεντινή, η Βραζηλία, κλπ. Οι κρίσεις που αντιμετώπισε η Αγγλία, ο πυρήνας του καπιταλιστικού κόσμου ξεκινούν από το 1696. Ακολουθούν άλλες τέσσερις, το 1711-1720 με τη φούσκα της Νότιας Θάλασσας, την κρίση υπερπροσφοράς το 1815, τη κρίση του 1837-43, τη κρίση των σιδηροδρόμων το 1847. Επίσης δέχεται τις συνέπειες της πρώτης παγκόσμιας κρίσης που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 1857 και της δεύτερης το 1929.

Το κράτος των Αψβούργων χρεοκόπησε το 1560 και ακολούθησε η κρίση στην Ολλανδία το 1634-37 με τη φούσκα της τουλίπας. Η Γαλλία το 1716 – 20 αντιμετώπισε τη κρίση του συστήματος του John Law, και μία δεύτερη το 1882. Η Γερμανία κατέρρευσε το 1923 λόγω του υπέρ πληθωρισμού ενώ η Ιαπωνία ακόμα προσπαθεί να εξέλθει από το τούνελ της κρίσης που εισήλθε το 1991. Η κρίση “της τεκίλας” στο Μεξικό το 1994 καθώς και οι κρίσεις στην νότιοανατολική Ασία το 1997-98 προηγήθηκαν της τελευταίας κρίσης του 2008. Οι ΗΠΑ μέσα σε μια εικοσαετία αντιμετώπισαν τρεις κρίσεις. Το 1920 -21, το 1929 -33 και το 1937 -38. Πετρελαιακές κρίσεις, και κρίσεις υπέρ παραγωγής όπως η φούσκα των Dot Com, το 2000, δίνουν το κύρος της επιβεβαίωσης στον Μάρξ ότι το σύστημα αυτό αναζωογονείται μέσω των κρίσεων. Και όχι μόνο αυτό. Θα πρόσθετα ότι οι κρίσεις, δηλαδή οι καταστάσεις ανισορροπίας, τα παραγόμενα κενά μεταξύ παραγωγής, διανομής και καταναλωτικής απορρόφησης, συνιστούν και τις αποδοτικότερες πηγές κέρδους. Αντίθετα οι καταστάσεις ισορροπίας, οι μικρές διακυμάνσεις, και οι αρμονικές σχέσεις των οικονομικών παραγόντων, δεν αποδίδουν παρά μικρά και προβλεπόμενα ποσοστά κερδών και ως εκ τούτου δεν είναι απολύτως προτιμητέες.

Όμως πως παράγονται οι κρίσεις και ποιοι είναι οι μηχανισμοί που ενεργοποιούνται για την εμφάνιση τους;

Λόγω της πληθώρας των οικονομικών παραγόντων που λαμβάνουν μέρος στην οικονομική διαδικασία και των μυριάδων οικονομικών μονάδων που ενεργοποιούνται, όπου πολλές απ’ αυτές είναι περιττές, δεν είναι δυνατή μία εναρμόνιση των συμφερόντων και των αναγκών καθώς και η ανεύρεση ενός σχετικά σταθερού σημείου ισορροπίας. Το οικονομικό σύστημα πάντα θα βρίσκεται εν κινήσει διαγράφοντας ένα κύκλο ανόδου και καθόδου δηλαδή ανάπτυξης και συρρίκνωσης. Η φάση της ανάπτυξης όταν υπερβαίνει ένα ορισμένο όριο δηλαδή όταν τα αγαθά και οι υπηρεσίες είναι πολύ περισσότερα από τα αναγκαία και από αυτά που μπορούν να απορροφηθούν τότε ακολουθεί η φάση της συρρίκνωσης δηλαδή της μείωσης της στάθμης στις αγορές εμπορευμάτων και υπηρεσιών. Επειδή όμως δεν είναι γνωστό το ακριβές σημείο ισορροπίας η μείωση της στάθμης υπερβαίνει καθοδικά της γραμμής ισορροπίας με αποτέλεσμα να εμφανίζεται οικονομική ύφεση και μετά πιθανή

κρίση. Αυτό σημαίνει ότι το ΑΕΠ, και η απασχόληση μειώνονται πολλές φορές υπερβολικά.

Το γεγονός αυτό της κυκλικής κίνησης του οικονομικού συστήματος παρ' ότι είναι συντηρητικό ωστόσο δεν είναι στάσιμο. Θα λέγαμε ότι η κίνηση που καταγράφει είναι σπειροειδώς ανοδικά κυκλική. Η ιστορική εξέλιξη έχει επιταχύνει το ρυθμό προόδου της τεχνολογίας και της επιστήμης αλλά η απορροφητικότητα τους από το συνολικό οικονομικό και πολιτικό σύστημα είναι δυσανάλογη. Το πρόβλημα αυτό δεν είναι συγκυριακό ούτε συμπτωματικό. Είναι εγγενώς διαρθρωτικό. Αποτελεί με άλλα λόγια τη χρόνια παθολογία της ιστορικής φάσης που διανύουμε και η οποία καθορίζεται από την αγωνιώδη κυριαρχία του κεφαλαίου.

Ο πρώ τος διαρθρωτικός παράγοντας κρίσης που οδηγεί στη συντηρητική επέκταση του συστήματος εδράζεται στον ίδιο τον τρόπο και τη μέθοδο που παράγονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες. Η κεφαλαιακή ικανότητα παραγωγής δυστυχώς επειδή δεν είναι εκ των προτέρων μετρήσιμη και σχεδιασμένη υπερβαίνει την υφιστάμενη ικανότητα κατανάλωσης. Η δύναμη της κατανάλωσης που είναι ασφαλώς ισοδύναμη με την μισθολογική αμοιβή της εργασίας δεν μπορεί να υπερβαίνει το όριο της συντήρησης της, ακόμα και στο επίπεδο του υπέρ μισθού, είναι ασυγκρίτως ασθενέστερη από τη δύναμη του κεφαλαίου που την απασχολεί. Αυτό είναι αναγκαίο γιατί από την απασχόληση της εργασίας οι επιχειρήσεις αναμένουν να παράγουν τα υψηλά ή χαμηλά ποσοστά των κερδών τους. Όσο περισσότεροι είναι οι απασχολούμενοι τόσο υψηλότερα είναι και τα κέρδη. Αλλά οι περισσότεροι απασχολούμενοι με τις μέτριες ή χαμηλές αμοιβές δεν είναι σε θέση να καταναλώσουν το παραγόμενο προϊόν και έτσι στιβάζονται μεγάλες ποσότητες αποθεμάτων. Οι αγορές λιμνάζουν και η πτώση των τιμών τους αναγκάζει πολλές επιχειρήσεις κυρίως αυτές με λίγους απασχολουμένους να χρεοκοπήσουν. Οι αγορές εκκαθαρίζονται και το κύμα της επέκτασης ακολουθεί το κύμα της συρρίκνωσης.

Ο δεύτερος διαρθρωτικός μηχανισμός που δημιουργεί τα φαινόμενα της κρίσης είναι η αυξανόμενη μεγέθυνση του παγίου κεφαλαίου δηλαδή των μηχανολογικών εξοπλισμών και των ποικίλων εγκαταστάσεων. Αυτό όπως είναι φυσικό για κάποιο διάστημα δημιουργεί την μείωση της απασχόλησης και προκαλεί την αύξηση της ανεργίας. Με τις μειωμένες όμως δυνάμεις της ανθρώπινης εργασίας έχει συνδεθεί και η τάση για τη πτώση του ποσοστού των κερδών. Για να αντισταθμισθεί αυτή η τάση οι επιχειρήσεις σε ένα κλάδο αυξάνουν το μέγεθος τους απορροφώντας η εξαγοράζοντας άλλες, συνήθως τις πιο αδύναμες, ενισχύοντας τις δυνάμεις της συγκεντροποίησης στην οικονομία. Η απασχόληση με τις όποιες μορφές της, ελαστικές ή μη βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα αυτή την εποχή στις αναπτυγμένες χώρες του κόσμου. Αν όμως επιχειρήσουμε την ανάλυση της διάρθρωσης της θα δούμε ότι η παραγωγική απασχόληση είναι η μειοψηφία στο σύνολο της απασχόλησης.

Ο τρίτος θεμελιώδης παράγοντας που πυροδοτεί εύκολα κρίσεις είναι συσχετισμένος με το χρήμα ή τη νομισματική διάρθρωση.

Ο πιστωτικός τομέας, θα υπογραμμίσω, είναι ο περισσότερο ευάλωτος απ᾽ όλους τους άλλους. Και τούτο γιατί ο κύκλος εργασιών του κεφαλαίου δηλαδή η αρχική χρηματοδότηση των μεγάλων επιχειρήσεων και των βιομηχανικών έργων για να επιστραφεί με τη μορφή του κέρδους που παράγεται από το επιτόκιο απαιτεί μεγάλο χρονικό διάστημα και πολλούς ενδιάμεσους αστάθμητους παράγοντες που πολλές φορές μπλοκάρουν τα στάδια περιφοράς. Για να συντομεύσει τη χρονική διάρκεια επιστροφής των δανείων το πιστωτικό σύστημα έχει εφεύρει πολλές διαδικασίες οι οποίες όμως τις περισσότερες φορές αυξάνουν την πολυπλοκότητα και κατ᾽ επέκταση τις πηγές ανισορροπίας. Προχωρούν στην τιτλοποίηση δανείων και τα μεταπωλούν, ρίχνουν στην αγορά διάφορα χρηματοοικονομικά προϊόντα όπως τα **παράγωγα** για παράδειγμα, και πολλά ακόμα, χρηματοδοτούν ίδιες κερδοσκοπικές επενδύσεις στις αγορές νομισμάτων, μετοχών, εμπορευμάτων, κλπ.

Όλα τα παρά πάνω συνιστούν εγγενείς διαρθρωτικές αντιφάσεις του οικονομικού συστήματος που η ανθρώπινη επέμβαση πολύ λίγα είναι σε θέση να διορθώσει. Είναι δηλαδή αντικειμενικές καταστάσεις που δεσμεύουν και ανάλογες πολιτικές εκ των προτέρων. Ολόκληρο το σύστημα βρίσκεται σε μία κατάσταση διαρκούς αβεβαιότητας. Δεν είναι λίγες οι μεγάλες επιχειρήσεις και τράπεζες που γκρεμίζονται σαν τραπουλόχαρτα κατά καιρούς. Με αυτές τις σοβαρές πηγές ανωμαλίας στο εσωτερικό του το σύστημα δείχνει μεγάλες αντοχές όχι μόνο διατήρησης αλλά και επέκτασης, άξιες θαυμασμού.

Αν τώρα στους ανωτέρω εγγενείς κρισιογόνους παράγοντες προσθέσουμε και τους συγκυριακούς ή συμπτωματικούς ή εξωγενείς τότε η αβεβαιότητα μεγαλώνει και οι ανησυχίες για το μέλλον οξύνονται.

Ένα σταθεροποιητικό ρόλο στην εξομάλυνση της ευαισθησίας προς τις κρίσεις του οικονομικού συστήματος θα μπορούσε να διαδραματίσει το πολιτικό και το συναφές μ᾽ αυτό διοικητικό σύστημα μακροπρόθεσμα. Δυστυχώς όμως στις αναπτυγμένες χώρες της Δύσης το πολιτικό σύστημα έχει προ πολλού απορροφηθεί από το οικονομικό χωρίς τις αναγκαίες αποστάσεις ασφαλείας και ουδετεροποίησης. Το κράτος το ίδιο ίσως συνιστά το μεγαλύτερο παράγοντα που τροφοδοτεί τις κρίσεις. Η γραφειοκρατία, η μεροληψία, η αναξιοκρατία και η εικονική πολλές φορές κομματική αντέγλιση δημιουργούν μεγαλύτερα προβλήματα απ᾽ αυτά που επιλύουν βαθαίνοντας τη κρίση.

Το συμπέρασμα που προκύπτει συνεπώς είναι ότι η πολιτική σφαίρα θα πρέπει να ξαναβρεί την οργανική της αυτονομία και να σχεδιάσει ένα τρόπο εξομάλυνσης των οικονομικών κρίσεων και της κοινωνικής ανισότητας που παράγουν.

Κουρματζής Θάνος

Οικονομολόγος / Στατιστικός / Συγγραφέας